

HATÁRRÉGIÓK, BEFEKTETÉSEK, NÖVEKEDÉSI ESÉLYEK KELET-KÖZÉP- EURÓPÁBAN

Réti Tamás

MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet

reti.tamas@krtk.mta.hu

Abstract

Border Regions, Investments, Growth Prospects in East-Central-Europe

Tamás Réti

Key words: regional economic growth, investments, FDI, unemployment, regional disparity

Three countries' (Romania, Serbia and Slovakia) border regions near to Hungary are being examined in the terms of economic structure, foreign direct investment inflows, unemployment.

The paper starts with the short presentation of their macroeconomic situation. Thereafter, it covers the characteristics of the national governments' regional policies and these border regions' economic perspectives. Each neighbouring countries are having serious imbalances due to regional disparities. Hungarian political parties existing in the neighbouring countries are putting major focus to deal with the issue of regional development, and examine the question how to reduce regional economic disparities.

Bevezetés

A három szomszédos ország gazdasági helyzete nemzetközi nézőpontból nagyon különböző. Románia 2007-ben csatlakozott az Európai Unióhoz, az elmúlt öt évben gazdasága fellendült, a Partium, Bánát és Erdély nagyrégióiban, illetve az adott megyékben egymástól eltérő fejlettség és gazdasági szerkezet alakult ki, van ahol az országos átlagot meghaladó mértékben. Szerbia megkezdte csatlakozási tárgyalásait, de a belépéshez még hosszú út vezet, Vajdaság gazdasága, kedvező fekvése, a történelmi hagyományok és más vizsgálendő okok miatt a szerbiai gazdaságnál nyitottabb szerkezetű, de az utóbbi évtizedek konfliktusai a fejlődését kedvezőtlenül érintették. Legfejlettebb gazdaság, Szlovákia 2009-ben belépett az eurozónába, de az általunk

vizsgált, a magyar határhoz közel fekvő kerületek nagy részének fejlettsége az országos átlagtól több szempontból elmarad. A három ország régiói és a magyar határ szomszédságában fekvő járásokban, illetve megyékben különböző fejlődési modellek jöttek létre, amelyhez a határon túli magyar pártoknak adekvát gazdaság- és régiófejlesztési stratégiát kell kidolgozniuk. A pártok gazdasági programjaiban válaszolniuk kell a különböző régiók problémáira, az anyaországból kiinduló nemzetpolitika kívánalmaira és az adott nemzetállam regionális gazdaságpolitikájára, amelyben a centralizáció és a nacionalizmus vonásai éppúgy megtalálhatók, mint az Európai Unióhoz történő integrációhoz való igazodás törekvése.

I. Makrogazdaságok helyzete: hosszú válság után fellendülés, javuló egyensúly, de lassú felzárkózás

Románia esetében 2015 az ötödik év volt, amikor pozitív volt a gazdasági növekedés. A 2009-2010 között bekövetkezett termelés visszaesést sikerült helyreállítani. Robosztus és fenntartható gazdasági növekedés indult be 2011 óta és a makrogazdasági belső, valamint a külső egyensúly fennmaradt. A jelenlegi helyzet fontos jellemzője, hogy Románia teljesíti az összes maastrichti nominális konvergencia kritériumot. A gyors növekedés ellenére az államadósság a bruttó hazai termék 40 százaléka alatt maradt, a nemzetközi banki tartalékok megfelelő biztonságot nyújtanak, azzal együtt, hogy az IMF hitelt szinte teljesen sikerült törleszteni. Ugyanakkor a reálkonvergencia lassan halad előre, az egy főre jutó GDP 2014-ben vásárlóerő paritáson az EU-28 átlagának 55,4 százalékán állt. A felzárkózási folyamat ütemében gyorsítani kellene. Ráadásul az is gondot jelent, hogy a felzárkózás a régiók között egyenlőtlenül oszlik meg (Georgescu 2015).

Hasonló véleményt fogalmazott meg Mugur Isarescu, a Román Nemzeti Bank elnöke, aki kedvező folyamatnak tekinti a kivitel gyors növekedését. A hagyományosan súlyos hiánytól szenvedő folyó fizetési mérleg 2015 első felére közel egyensúlyba került. Az információs technológiai és hírközlési vállalatok termelése 2014-ben meghaladta a mezőgazdaság részesedését a bruttó hazai termékben, és megközelíti az építőiparét. A költségvetési hiány 2009-ben még a GDP 8,9 százalékát tette ki, amit sikerült 2012-re 3 százalék alá hozni, teljesült az Európai Unió túlzott deficit eljárás által szabott feltétel. A költségvetési hiány 2015-ben várhatóan a bruttó hazai termék 1,5 százaléka körül lesz. Kockázatot jelent azonban, hogy

visszatérőben van a pro-ciklikus költségvetési politika, a kormányok a választások előtt adócsökkentéseket és béremeléseket hajtanak végre (Isarescu 2015).

Szerbiát tradicionálisan magas infláció, nagy költségvetési hiány és gyakran leértékelődő dinár jellemezte. Jelenleg még mindig a hosszú válságot követő helyreállítási folyamat zajlik. A növekedés lassan indul be, ami elsősorban a felhalmozott belső és külső adósság következménye. Az adósság kezelése érdekében 2015-ben a béreket és a nyugdíjakat nominálisan csökkentették. A visszaeső fogyasztás, a stagnáló import deflációs folyamathoz vezetett, viszont az árfolyam stabilizálódni látszik. Az államadósság azonban továbbra is növekszik, a jövő évben, vagy azt követően elérheti a bruttó hazai termék 80 százalékát, amely nem fenntartható. A monetáris politika alacsony kamatszintet eredményezett, ez támogatja a tőkeberuházások megindulását, elsősorban az infrastruktúra területén (Gligorov 2015). Az Európai Bizottság országjelentése szerint a nominális konvergencia problémái mellett a reálkonvergencia terén is nagy az elmaradottság. Az egy főre jutó GDP vásárlóerő paritáson az EU 28 átlagának csupán 36 százalékát adta. A külföldi működő tőkebeáramlás szintje is alacsony az ország modernizációs igényéhez képest, 2014-ben a GDP 3,8 százaléka volt (European Commission 2015)

Szlovákiában a gazdaság növekedésében az álló tőkeberuházások erősödése, a munkanélküliség mérséklődése és a fogyasztás emelkedése a korábbinál nagyobb szerepet játszott, míg a nettó exportnak, mint a gazdaság korábbi hajtóerejének a befolyása mérséklődött. A gazdaság nagymértékben támaszkodik a gépkocsi kivitelre, de a feltörekvő országok piacán, mint Oroszország és Kína, a kereslet drámaian visszaesett. Ugyanakkor újabb nagy befektető, Jaguar Land Rover választotta az országot. Kedvezőtlen folyamatok indultak be a költségvetés hiányának és az államadósság növekedésének tekintetében. A Stabilitási Program értelmében 2016-ra az államadósságnak 53 százalékra kellene esnie. Ennek a célnak ellentmond, hogy a parlamenti választások miatt idén a szociális intézkedések és az adócsökkentések miatt a kormányzati kiadások elszaladhatnak (Hanzl-Weiss 2015).

II. Régiók, régiófejlesztés, fejlődési központok

A régiófejlesztéssel is foglalkozó 2013-2016-os román kormányprogram mind a 8 fejlesztési régió számára célként tűzi az Európai Unió átlagtól való elmaradás csökkentését, az elmaradottabb régiók gyorsabb fejlesztését, a régiók közötti és a régiókon belüli fejlettségi

különbségek mérséklését, a regionalizáció, az adminisztratív, valamint pénzügyi decentralizáció megvalósítását, és az uniós pénzügyi alapok befogadásának fokozatos növelését (Programul De Guvernare, 2012). Ez utóbbit illetően is komoly lemaradás van. A Strukturális és Kohéziós Alapok befogadása 2007-2013 között a tervezett 80 százalék helyett átlagosan csak 52.59 százalékot ért el. Ez alapján Románia az utolsó országok között helyezkedik el. A lehetséges 19,2 milliárd euró helyett mintegy 10 milliárd euró érkezett az országba (KPMG 2015).

A külföldi tőke beáramlásában a nyolc fejlesztési régió között változások történtek 2008 és 2014 között: a legfejlettebb és arányában a legtöbb beruházást továbbra is Bukarest régió kapta, az összesnek mintegy 60 százalékát, a második helyen Brassó székhellyel a Központi régió állt (8,5% és 9,7%), a magyar határmenti régió, az Észak-Nyugati, amelyhez tartozik többek között Bihar, Kolozs és Szatmár megye, növelte részesedését 4,3-ról 5,6 százalékra. A fejlettebb Nyugati régió (Arad, Temes megyék, stb.) részesedése 5,4-ről 7,7 százalékra bővült. Az elmaradottabb dél-keleti, dél-nyugati és észak-keleti régiók változatlanul továbbra is kismértékben részesednek a külföldi befektetésekből. Összességében a 2007 előtti nagymértékű tőkebeáramlás nem folytatódott, Románia vonzereje, mint általában Kelet-Közép-Európáé, csökkent (National Bank of Romania 2015). A magyar eredetű tőkebefektetések aránya 2008-2014 között 1,8-ről 1,4 százalékra esett, Magyarország a befektetők rangsorában, a román statisztika szerint a 10. helyről a 15. helyre szorult vissza. Ez önmagában még nem ad teljes képet, hiszen vannak olyan magyar beruházók, akik cégüket más országokban regisztrálják.

A nyolc fejlesztési régió nem tekinthető adminisztratív-területi egységnek és jogi státusza sincs. Az Észak-Nyugati régióban él a romániai magyar lakosság fele. Az egy főre jutó GDP 2014-es adatok szerint Kolozs megyében (7830 €), Bihar (6031 €) és Szatmár megyékben (5045€) volt. A megyék rangsorában Kolozs az ötödik; első Bukarest (20472€), második Temes (10967€), harmadik Brassó (9055€) és negyedik Constanta (8795€). A munkanélküliségi ráta 2014-ben legalacsonyabb Temes megyében (1,6%) volt, 2. Ilfov megyében (1,8%), 3. Bukarestben (2,0%), 4-5. Arad és Kolozs megyékben (3%), 6. Constanta (3,6%), 7. Bihor (3,7%) és Szatmárban (4,2%).

Az Észak-Nyugati régióban a fő fejlődési központok Kolozsvár-Napoca, Nagybánya, Nagyvárad és Szatmár. Kolozsvár és Nagyvárad egyúttal metropolisz övezet, ami a szűkebb régióon belüli központi szolgáltatási funkciót jelenti. A régió stratégiai előnyei között megemlíthető földrajzi fekvése, a magyar és az ukrán határhoz való közelsége, diverzifikált termelői szerkezete, nagy

számú kis- és középvállalata, vonzereje a turizmus számára, számos egyeteme, kutatóközpontja, ami kedvező a magasabb hozzáadott értéket igénylő termelés számára.

Szlovákiában az 1996-os közigazgatási felosztás 8 nagyobb kerületet és 79 járást hozott létre. A magyar lakosság a Dunaszerdahelyi és a Komáromi járásban van abszolút többségben. Leszakadó térségnek tekinthető a Csallóköztől keletre a Bodroghöz, Ung vidékig húzódó térség. A déli 14 szlovákiai járás leszakadó térség. A kerületek fejlettsége között jelentős a különbség, és az eltérés nem enyhül. Az egy főre jutó GDP vásárlóerő paritásában 1:4 különbséget mutatja a legfejlettebb és a legelmaradottabb kerület között: Szlovákiát 100-nak tekintve 2013-ban: Pozsony-245 százalék, Nagyszombat- 100, Trencsén-88, Nyitra-88, Zsolna-86, Kassa-78, Besztercebánya-73, Eperjes-60 százalék volt. Az állami beruházások mintegy 90 százaléka Európai Unióból származik. A kohéziós alapok szlovákiai befogadása alacsony, az új tagországok közül csak Romániáét előzi meg. Az egy főre jutó strukturális kifizetések 2007-2013 között Trencsén és Zsolna kerületekben volt a legmagasabb, Besztercebánya, ahol kiugróan nagy a munkanélküliség a harmadik helyen állt.

A munkanélküliségi ráta alakulása jól mutatja az eltérő regionális fejlődési lehetőségeket. A ráta 2013-ban Szlovákiában 13,5 százalék volt, azóta jelentősen csökkent. Besztercebánya kerületben az átlag 18,2 százalék, ezen belül Rimaszombaton 32,2 százalék, Nagykürtösön 22,1 százalék, Losoncon 20,2 százalék volt. Besztercebányán a munkanélküliségi ráta 9,5 százalékot tett ki. Súlyos volt a lemaradás a külföldi működő tőkebeáramlásban: míg Besztercebánya kerület lakosságának aránya Szlovákiában 12,1 százalék volt, addig az éves FDI beáramlás 2-2,7 százalék között ingadozott a teljes FDI arányában. Ezt a helyzetet tovább rontotta, hogy országos szinten is a válság előtti állapothoz képest a külföldi működő tőkebeáramlás drasztikusan zuhant. A Vajdaság részesedése Szerbia bruttó hazai termékéből 2013-ban 27,2 százalék volt, E mellett a régió aránya a Szerbiába beérkező külföldi működő tőkéből 40 százalék, a szerbiai kivitelből 33,3 százalékot tett ki. Ezek az eltérő arányok jól mutatják, hogy a Vajdaság földrajzi helyzetéből, történelmi hagyományaiból, lakosságának multikulturális jellegéből adódóan jó lehetőségekkel rendelkezik, hogy felzárkózzon. A fő ipari szektorok között megemlíthetők az agrártermékek, élelmiszeripari cikkek, gépjármű alkatrészek, a fémfeldolgozás és a vegyipar. Vajdaság komparatív előnyei között az Újvidéki fejlesztési ügynökség megemlíti a szabadkereskedelmi övezet meglétét Oroszországgal, a környező országokhoz képest olcsóbb munkaerőt, a lényegesen alacsonyabb adórátaikat, és többek között az olcsóbb energiaárakat.

III. A magyar pártok és a regionális fejlesztés a szomszédos országokban

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) 2013-ban elfogadott programja bírálja a fejlesztési régiók jelenlegi rendszerét. Működésképtelenségük okát nemcsak a túlméretezettségben, gazdasági, kulturális heterogén jellegében látja, hanem a hatáskörök rendezetlenségében, a természetes belső kohézió hiányában. A program támogatja a Székelyföldi Fejlesztési Régió létrehozását, amit Kovászna, Hargita és Maros megye együttesen alkotna. Az RMDSZ szerint olyan fejlesztési régiók kellene, melyeket a gazdasági ésszerűség mellett a közös hagyományok, közös etnikai és kulturális sajátosságok kötnek össze. A dokumentum megállapítja, hogy az erdélyi magyar autonómiák modelljének megalkotására van szükség, Székelyföldön területi autonómia, másutt a személyi elvű autonómia, a szórványban élők számára a kisebbségi törvény elfogadása a cél. Kimondja, hogy szükség van az erdélyi térségek sajátosságait figyelembe vevő fejlesztési programok kiemelt támogatására, a magyarlakta területek infrastrukturális fejlesztésére, az állami költségvetésből való méltányos és kiegyensúlyozott részesedésre. Egyedülálló lehetőség a nyugati határon átnyúló eurorégiók közös infrastrukturális fejlesztése. Az Uniós költségvetésből származó források hasznosítása kiemelten fontos a magyarlakta vidékek fejlesztése érdekében.

Az RMDSZ gazdasági programja megállapítja, hogy a cél az európai szociális piacgazdaság elveit követő, jól működő, fenntartható fejlődést biztosító konszolidált piacgazdaság, amelyben érvényesül az állam makrogazdasági szintű szabályozó és ellenőrző szerepe a gazdasági válságok elkerülése, illetve hatásainak csökkentése érdekében, összehangoltan az Európai Unió-szintű vonatkozó szabályokkal. A program támogatja Románia csatlakozását az euroövezethez.

A dokumentum szerint Románia és Erdély gazdasága felemás állapotban van, ugyan teljesülnek a maastrichti kritériumok, de az infrastrukturális beruházások csigalassúsággal folynak, a foglalkoztatási helyzet alig javul, a kivándorlás aggasztó méreteket ölt, az Uniós források felhasználása a rendelkezésre álló keret alig felét haladta meg.

A szlovákiai Magyar Közösség Pártja, Óry Péter és kollektívája közreműködésével elkészítette Dél-Szlovákia gazdasági felzárkózásának és a magyarság gyarapodásának programját. A dokumentum kemény kritikát fogalmaz meg az elmúlt 20 év szlovákiai kormányainak politikájáról. Többek között kimondja, hogy a legtöbb kormány a magyarok által lakott régiókat

elhanyagolta, munkahelyteremtő beruházásokat csak elvétve végeztek, az infrastruktúra fejlesztése tudatosan elkerülte ezeket a járásokat. A 10 legmagasabb munkanélküliségi rátát mutató járásból 7-8 magyarok által lakott. Kivételt a Komárom, Dunaszerdahely, Galánta és Vágselye által behatárolt régió képez. Az Európai Unió források által biztosított beruházások 2007-2013 között lakosságárányosan a legalacsonyabb támogatásban a magyarok által lakott területeket részesítették. Jól látható ez például a szennyvíz-csatornázási beruházások esetében.

A magyar kormány és az MKP közreműködésével készült a Baross Gábor Terv, amely Dél-Szlovákia/Felvidék regionális fejlesztési terve. A Terv pozitívumként említi, hogy a szlovákiai magyarság 1998-2006 között, két kormányzati ciklusban kormány szerepet vállalt, amelynek köszönhetően a nemzetpolitikai feszültség csökkent, és a területfejlesztés terén komoly sikerek születtek. A dél-szlovákiai térségek leszakadásának kezdetét 2006-ra teszi, ráadásul 2009-től az egységes politikai képviselő is megszűnt.

A Vajdaságban a VMSZ is elkészítette a terület- és gazdaságfejlesztési stratégiáját, amely megállapítja, hogy gazdasági tekintetben a Vajdaság az ország egyik húzó régiója, amiben szerepe van a többi régió elmaradottságának is. A Vajdaság komparatív előnyei között említhetők az évszázados gazdasági hagyományok, a jó termőföld, a kedvező nyersanyag ellátottság, a mikro és kisvállalkozások létezése és egyéb mellett a jelentős működő tőkebeáramlás. A dokumentum megállapítja, hogy a magyarság gazdasági tevékenysége mélyen integrálódott a szerbiai gazdaság szövetébe.

Következtetés

A bemutatott három ország, három régiója (Erdély, Dél-Szlovákia, Vajdaság), valamint a járások, megyék, városok fenntartható gazdasági növekedése, felzárkózása, modernizációja fontos feladat, azért, hogy a térség nemzetközi versenyképessége erősödjön. Az egyes nemzetállamok számára máig ki nem használt lehetőség, ha a fejlődés egyenlőtlen, a gazdasági integráció felemás, ha a nemzetpolitikában nem érvényesül a kelet-közép-európai országok mindegyikének közös érdeke. Az Európai Unióba történő valóságos csatlakozás azt a nyugat-európai modell átvételét is kellene, hogy jelentse, amely a nagyobb és szabadabb piac mellett a közös értékek, közös gondolkodás, és az egyenjogúság elfogadását képviseli.

Irodalomjegyzék:

Óry Péter és szerzői kollektíva 2014: A Szlovákiai Magyar Közösség Megmaradásának és Gyarapodásának, Valamint Dél-Szlovákia Gazdasági Felzárkóztatásának Intézményi Feltételei. 71 p. Bratislava, Szlovákia. www.mkp.sk

Prof. Dr. Nagy Imre, Dr. Takács Zoltán, Mgr. Újhelyi Ákos 2015: A Vajdasági Magyar Közösségek Terület- és Gazdaságfejlesztési Stratégiája 149 p. Szabadka, Szerbia. www.vmsz.org.rs

Szlovákiai Magyar Közgazdász Társaság 2014: Baross Gábor Terv, Dél-Szlovákia/Felvidék regionális gazdasági fejlesztési terve 160 p. www.gazdasag.sk

European Commission 2015: Serbia Report, Brussels, Belgium, www.europa.ec.eu

Georgescu, Florin 2015: Growth, ageing and income distribution in Romania. Bucharest, Romania. www.bnr.ro

Gligorov, Vladimír 2015: Investment is the key, In: WIIW Forecast Report/Autumn Vienna, Austria, www.wiiw.ac.at,

Hanzl-Weiss, Doris 2015: Slovakia: Investments spurring growth, In: WIIW Forecast Report/Autumn, Vienna, Austria, www.wiiw.ac.at

Hunya, Gabor 2015: Romania: Investments and Consumption Fuel Growth In: WIIW Forecast Report/Autumn, Vienna, Austria, www.wiiw.ac.at

Isarescu, Mugur 2015: Romania's Economic Outlook, Bucharest, Romania. www.bnr.ro

KPMG 2014: EU Funds in Central and Eastern Europe..Progress Report. www.kpmg.com/CEE

National Bank of Romania 2015: FDI in Romania , Bucharest, Romania. www.bnr.ro

Raiffeisen Bank Research (2015): Monthly Economic Report, Serbia, Vienna, Austria. www.rzb.at

Regional Statistical Yearbook of Slovakia (2014), Bratislava, Slovakia. www.slovak.statistics.sk

RMDSZ 2015: Állásfoglalás a romániai gazdasági, monetáris és adópolitikai folyamatokról. In: RMDSZ Programja (2013), Csíkszereda, 11. Kongresszus, www.rmdsz.ro

Vojvodina Investment Promotion (2014) Invest in Vojvodina, Voivodina, Serbia. www.vip.org.rs